

Lars Gyllensten – med stud 1940

INSPIRATIONSKÄLLAN

Bror Gadelius' »Det mänskliga själslivet» var en av anledningarna till att Lars Gyllensten valde att studera medicin, då han som ung student på 1940-talet ställdes inför det svåra valet av yrkesbana.

Han var gynnad, alla vägar stod öppna, och det gällde snarare att välja bort än att välja till. Medicinen lockade med sitt breda spektrum av specialiteter, av vilka främst psykiatri tycktes honom förenlig med intresset för filosofi och litteratur.

Jag tog studentexamen vid Norra Real våren 1940. Vad jag skulle välja för min fortsatta yrkesutbildning var långt ifrån självklart.

Självklart var emellertid att jag skulle skaffa mig någon form av universitetsutbildning. Att jag uppfattade detta som en självklarhet var ett utslag av naiv omedvetenhet – för att inte säga bortskämdhet. Långt ifrån alla ungdomar av min generation hade sådana möjligheter.

Jag var gynnad, utan att riktigt inse det. Mina skolbetyg räckte för att jag skulle kunna komma in vid vilken fakultet jag än valde. Ekonomin i mitt föräldrahem och mina föräldrars stöd garanterade att jag inte skulle behöva dra på mig några studieskulder.

Endast bättre mäns barn fick studera

Visst kan man säga att jag var bortskämd! Men jag var inte ensam om detta. Högre studier var på den tiden i stort sett förbehållna »bättre mans barn». Av mina klasskamrater i folkskolan var det förutom jag bara en pojke till, son till en civilingenjör, som kom in i läroverket. Ett par andra gossar gav intrycket av att ha minst lika goda intellektuella förutsättningar som vi båda. Den enes far var grovarbetare, den andres arbetade på en bensinmack.

Dessa pojkar ställde upp i skrivningarna för inträde i läroverket – och kom

inte in. Av flickorna var det ingen som ens försökte gå vidare.

Länge hade jag tänkt att jag skulle söka in vid Tekniska högskolan och läsa kemi. Dit gick många av mina klasskamrater. Norra Real var ju ett läroverk med speciell inriktning på naturvetenskap och teknik.

Sommararbete på laboratorier

Jag hade också praktiserat under de sista somrarna vid olika laboratorier – sådan praktik var nyttig om man önskade komma in på Teknis.

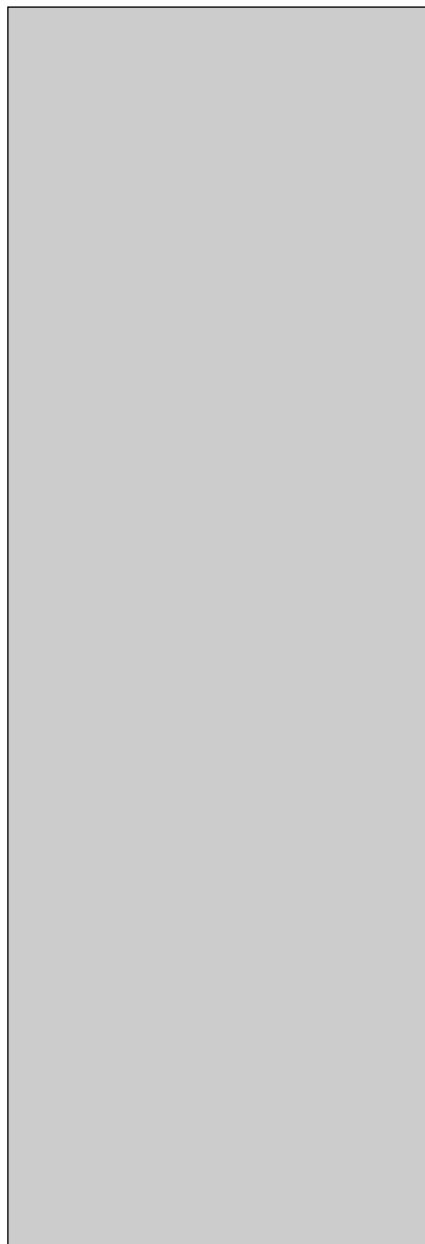
Första sommaren arbetade jag på laboratoriet vid Münchens bryggeri. Jag fick högtidligen skriva på en förbindelse att inte yppa något av vad som förekom där. Det lilla jag nu kan meddela torde vara preskriberat.

Vid laboratoriet fanns en kvalificerad avdelning, med disputerade forskare som sysslade med mikrobiologi, efter vad jag gissade. Det var antagligen där som hemligheterna ruvade. Men dit kom inte jag. Jag arbetade på rutinlaboratoriet, där man ägnade sig åt en löpande kontroll av driften, i likhet med mina äldre kamrater på detta laboratorium. De kallades bryggmästare och var utbildade vid Carlsbergslaboratoriet i Köpenhamn. Av själva arbetet minns jag inte mycket. Jag minns att jag satt i mörkrum och bestämde det polariserade ljusets rotation i lösningar med olika sockerhalt. Och jag minns att bryggmästarna regelbundet tog upp en back med starköl för att testa hur kapsylerna höll. Man värmdde upp flaskorna i vattenbad. Kapsylerna höll. Sedan kylde man ner buteljerna – varpå man drack upp ölet. På den tiden var starköl inte tillgängligt annat än på recept.

Andra sommaren praktiserade jag på Kooperativa förbundets livsmedelslaboratorium. Arbetet var mindre inspirerande än på öllaboratoriet. Jag fick mest ägna mig åt att bestämma vattenhalten i korv. Man malde korvköttet med fin sand i små mortlar, varpå man vägde mortlarna med innehåll för att sedan torka alltsammans i ugn och därpå väga det hela på nytt. Malningen var ytterst noga. Ett formligt exercisregemente utövades av de unga damerna som ledde dessa bestyr. De tyckte nog att det var roligt att köra så smått med en läroverkspojke. Jag tog inte illa upp. Någon utspisning förekom inte.

Håg till litteratur och filosofi

Det förestående yrkesvalet beredde mig beslutsvånda. Jag såg valet mer

Lars Gyllensten, professor och författare.

som en plikt att välja bort än som en förmån att välja till. Jag gruvade mig inför det, ville hålla så många möjligheter som möjligt öppna.

Som jag minns det sökte jag därför i sista stund både till Tekniska högskolan och till Kungliga Karolinska medikokirurgiska institutet (som det hette då).

Men annat lockade starkt – främst att söka in vid Stockholms högskola för att ägna mig åt filosofi och litteraturhistoria.

Att jag valde medicinen berodde främst på att jag uppfattade den medi-

Författare

LARS GYLLENSTEN
professor, författare, Stockholm.

cinska utbildningen som den minst inskränkande man kunde slå sig på. Medicinen omfattar ju ett mycket brett spektrum av skilda specialiteter – från »mjuka» ämnen som psykologi, sociologi och filosofi till de »hårdaste» fysikaliska discipliner, som röntgenfysik.

Litteraturhistoria och filosofi var nog bra. Men läraryrket, som sedan stod till förfogande, lockade mig inte. Och jag insåg att det att vara skribent eller fri författare betydde stor social och ekonomisk osäkerhet. Man gjorde sig beroende av faktorer som man inte hade mycket kontroll över, främst av andra människor.

Särskilt psykiatri lockade

Det som drog mig till medicinen var först och främst psykologi, gärna i kombination med filosofi.

Jag läste flitigt Freud, Adler och Jung, företrädesvis i de svenska utgåvor som Natur & Kultur svarade för. Läsningen ingav mig undan för undan en stark skepsis. De psykoanalytiska systemen framstod för mig rent ut sagt som ordentligt inmängda med rena rama charlatanerier. Poul Bjerres psykosyntes, som jag försökte sätta mig in i, verkade inte vara ett övertygande alternativ.

I burdus och ungdomlig dristighet spekulerade jag ganska länge, både före och i början av de medicinska studierna, över att försöka utarbeta en logisk eller filosofisk kritik av psykoanalysen. När jag långt senare träffade på Karl Poppers vidräkning med psykoanalysen som metafysik och inte vetenskap fick jag en riktigt aha-upplevelse.

Ernst Kretschmers »Kroppsbyggnaden och karaktären», också i Natur & Kulturs utgivning, verkade mer substantiell. Fast efteråt har jag kommit underfund med att också denna typologi står ganska nära en ovetenskaplig metafysik.

Det var särskilt psykiatri som lockade mig när jag slog mig på de medicinska studierna. Så tycks det ju vara för många unga medicinare – tills intresset hos de flesta växer bort under studiernas gång. Varför växer det bort? Kanske för att de diagnostiska kriterierna är så kontroversiella och många gånger diffusa – i varje fall tedde det sig så under 1940-talet. Och de terapeutiska möjligheterna verkade ännu mer valhänta – innan de moderna psykofarmaka hade upptäckts.

Mitt intresse för psykiatri satt emellertid kvar under större delen av min studietid. Under skoltiden hade jag förutom psykologi också läst en del psykiatri, bland annat Bror Gadelius' »Det mänskliga själslivet» – ett verk som nog var en av anledningarna till att jag valde medicinska studier.

Jag lockades också att ägna mig åt rättspsykiatri – där det finns ett stort inslag av filosofi. Jag läste arbeten av Olof Kinberg och fick då även en bild av Sjöbrings system som ett okritiskt hopkok av diverse hjärnmetafysiska spekulationer. Det är med Sjöbrings system som med trädet boken, som inte heller trivs norr om en viss gräns.

Intresset för psykologi kom mig att läsa en hel del biografier över berömda människor. Läsningen av Johannes Hohlenbergs bok »Sören Kierkegaard»

Den unge Gyllensten läste flitigt Bror Gadelius, Freud, Adler, Jung och Kretschmer, företrädesvis i Natur & Kulturs svenska utgåvor.

grundlade hos mig ett starkt intresse för Kierkegaard. Jag tyckte att citaten från Kierkegaard glimmade som briljanter i denna för övrigt ganska torra text.

Jag ägnade mig också åt kasuistiska patografier, till exempel en tjock lunta av Lange-Eichbaum: »Genie, Irrsinn und Ruhm». Det är ett fantastiskt verk. Man får intrycket att de flesta skapande begåvningar har varit spritt språngande galna. De flesta framställs som epileptiker eller syfilitiker. Men Lange-Eichbaum framstår till slut själv som en mytoman.

Ett annat alster inom den psykologiska eller snarare den pseudopsykologiska genren som jag läste strax innan jag började vid Karolinska institutet var Otto Weiningers »Geschlecht und Charakter». Weinger var nära nog en kultfigur för många intellektuella eller snarare pseudointellektuella i början av 1900-talet. Weinger var hätsk antisemit, fastän själv jude, och minst lika hätsk antifeminist, eller misogyn – nästan värre än Strindberg. Han utarbetade ett typologiskt system med polarisering av manligt (gott) kontra kvinnligt (ont). Enligt detta system var »mördaren» ett speciellt slags människa – och han själv hade en mördares psyke. Av rädsla att begå mord tog han till slut livet av sig – om nu detta motiv var det verkliga. Jag tror inte att Otto Weinger betydde något för mitt yrkesval. Men denna läsning ingick som en ingrediens i min vildvuxna läsning av sådant som hade

med psykologi att göra, eller tangerade det.

Nå – det var inte enbart själiska intressen som föregick mitt yrkesval.

Läste populärmedicin under skoltiden

Under skoltiden hade jag ivrigt ägnat mig åt att studera Fritz Kahns fembandsverk »Människan», i översättning och bearbetning av den flitige popularisatorn professor Ivar Broman, i samarbete med Sture Siwe. Boken, på sammanlagt 1 655 sidor, är en rikligt och väl illustrerad, pedagogiskt välskriven beskrivning av människokroppen och dess fysiologi, med många utvecklingar till vidare biologiska sammanhang. Jag tenderade rent av på den inför läraren i biologi i skolan. Arne Tallbergs populärmedicinska bok »På upptäcktsfärd i människokroppen» innebar på ett tidigare stadium en översiktlig information om medicinska elementa.

Eljest minns jag att jag läste med fascination Paul de Kruif's »Mikrobjägare». Boken gav mig en viss aning om hur vetenskapligt arbete kan engagera en människa. Howard Haggards medicinhistoriska verk »Läkaren i mänsklighetens historia» gav vidare utblickar i medicinens kulturhistoria.

En bok med annan karaktär, som jag också läste och möjligen tog visst intryck av, var en skönlitterär roman av Nobelpristagaren Sinclair Lewis: »Martin Arrowsmith». Romanen handlar om idealisten doktor Arrowsmith och hans konflikter med cyniska och krassa företrädare för kapitalistiska intressen, särskilt inom läkemedelsindustrin. Sinclair Lewis har nog inte hållit riktigt som författare. Han har en benägenhet för ganska enkla skildringar i svart och vitt – och dit hör Martin Arrowsmith. Men för ett ungt sinne kunde boken ändå verka upplivande.

Sovrade minnen

När jag nu försöker minnas vilken läsning som föregick och kanske påverkade mitt yrkesval slås jag av insikten att minnet ofta uppträder som en illusionist, som trollar upp ur sin hatt det ena efter det andra. Insikten är långt ifrån ny för min del, eller originell i största allmänhet. Vad som har funnits i förrådet från början, det vet man inte. Vad som har försvunnit i hatten som i ett svart hål, det vet man inte heller. Vad illusionisten har smugglat dit i efterhand, inte heller det vet man. Jag måste ha läst en hel del som jag lånade på bibliotek. Det som är glömt är förhoppningsvis glömt därför att det har förtjänat att glömmas. Det har inte specimenerat med sådan auktoritet att det står kvar. Kanske är minnet klokt och sovrar med ett vettigt förstånd. •

Tre ryska klassiker inspirerar dr Jersild

Tolstojs »Ivan Iljitjs död» borde vara obligatorisk läsning för alla som utbildar sig i ett vårdrrike, skriver PC Jersild. »Det är världslitteraturens kanske bästa fallbeskrivning.»

Tolstoj är en av de tre författare han rekommenderar för djupare insikter i läkaryrket. De andra två är Tjechov och Bulgakov, båda läkare, vars realistiska skildringar är ovärderliga kunskapskällor.

Det är knappast så att läsoplevelser kan lastas för mitt beslut att läsa medicin. I mitt hem fanns visserligen riklig tillgång på låneböcker eftersom min mor läste kopiöst. I tonåren började jag läsa de böcker hon lånade hem, en sällig blandning.

Böcker av läkare och om läkare läste vi förstas också. Det var biografier och skönlitteratur om vartannat. Jag minns författare som A J Cronin, W Somerset Maugham, Axel Munthe och lappmarksdoktorn Einar Wallquist. Kvaliteten växlade från klassikern »Doktor Glas» av Hjalmar Söderberg till populärförfattaren Frank G Slaughers doktor-syster-kärlek-liv- död-romaner.

Kontakter med lungsjukvården påverkade yrkesvalet

Mitt intresse för medicinen kom från annat håll än litteraturen: när jag var elva år gammal fick min äldre bror lungtbc. De perioder han inte låg på sjukhus delade han och jag rum under flera år. Han blev också en av de första som genomgick en lyckad pulmekтоми på Sabbatsberg. Jag minns att vi i det sammanhanget läste thoraxpionjären Sauer-

bruchs memoarer. Mitt intresse för läkarbanan grundlades inte minst av familjens ständiga kontakter med lungsjukvården. Jag tror jag insåg att om man skulle nå ett inflytande över hur man behandlas som patient var det säkrast att bli doktor själv.

Men läkarbanan var ingalunda självklar, den var en sorts »second choice». Min dröm var i stället att bli romanförfattare. Men jag trodde att det skulle vara omöjligt att försörja sig som författare. Det krävdes ett hederligt yrke vid sidan om, för min del gärna läkarens. Hur dessa båda yrken skulle kunna förenas förstod jag inte förrän jag i början av 1950-talet läste Lars Gyllensten, nybliven docent i histologi, och han blev något av en litterär idol.

Mästerliga ryska sjukskildringar

Om litteraturen kanske inte betydde så mycket för mitt yrkesval, har jag senare i livet fått upp ögonen för hur värdefull litteraturen kan vara om man söker djupare insikter i läkeriet. Jag vill här ta upp tre böcker, alla lustigt nog skrivna av ryssar, Tolstoj, Tjechov och Bulgakov.

Och med riktigt stora för att inte säga monumental författare är det ofta så att man kommer dem närmast i deras till omfånget små böcker.

Michail Bulgakov (1891–1940), mest känd för »Mästaren och Margarita», avlade läkarexamen 1916 och

Författare

PC JERSILD

leg läkare, författare, Stockholm.